

BOGANMELDELSER

Henry Bruun: DEN FAGLIGE ARBEJDERBEVÆGELSE I DANMARK INDTIL AAR 1900. Første Del. Til ca. 1880. (Skrifter udgivet af Institutet for Hist. og Samfundsok. V). Kbh. 1938. 632 S.

Det er et stort og flittigt Samlearbejde, der ligger bag cand. mag. Henry Bruuns Bog. Og den bringer i Forhold til tidligere Fremstillinger af Arbejderbevægelsens og specielt Fagforeningernes Historie et stort nyt Stof. Naar denne Bog maaske alligevel ikke vil faa den, der har skrevet mere kortfattede Oversigter over Udviklingen paa dette Omraade, til at ændre sin Fremstilling i højere Grad, beror det paa, at Forfatteren allerede tidligere, i »Stof og Studier til de faglige Byorganisationers Historie i Danmark fra 1864 til ca. 1900« (i Skrifter udg. af Inst. for Hist. og Samfundsok. II 1931) har indført nogle af de væsentlige nye Synspunkter og Kendsgerninger, som udfylder og korrigerer, hvad der tidligere, navnlig fra socialdemokratisk Side, var fremkommet. Men den nu foreliggende Bog er ikke blot den mere afrundede Skildring af Forholdene; den giver ogsaa den, der vil have grundig Besked, langt mere, og navnlig føjer den til »Stof og Studier«, som væsentlig kun omtalte københavnske Forhold, en indgaaende Fremstilling af den faglige Arbejderbevægelse i Provinsen.

Det foreliggende Bind samler sig fortrinsvis om Halvfjerdserne, mens Tiden fra 1880 op til Septemberforliget senere skal følge. Forud for Omtalen af Halvfjerdsernes Fagbevægelse gaar dog en indledende Del (S. 9—154): »Den faglige Arbejderbevægelses Forudsætninger«. Heraf handler langt den største Part om hjemlige Forudsætninger, medens der til Slut er et Par Ark om fremmede Forbilleder. Med Hensyn til de hjemlige Forudsætninger gaar Fremstillingen helt tilbage til den ældre Lavshistorie, men samler sig derefter særlig om Svendeuroligheder i det 18. Aarhundrede, Forordningen af 21. Marts 1800 og Lavs- og Arbejderforhold op til 1848 for saa i en endnu bredere Skildring at omtale de forskellige Tilløb til en ny Tid fra 1848 til 1871.

Hele denne Fremstilling af Forhistorien gør ikke i saa høj Grad som Hoveddelen om Halvfjerdserne Krav paa at være selvstændig, hvad der dog ikke udelukker, at den paa flere Punkter bringer mindre kendt Stof: eksempelvis kan nævnes Fremdragelsen af Præsten Vilhelm Muncks Skrift »Om Fattigdommen i København« (S. 122 f.). Ordningen og Inddelingen af Tidsrummet 1848—71 er dog noget uheldig, tildels vildledende. Det er rimeligt, at der i særlige Kapitler fortælles om de to Strejkebevægelser 1848—51 og i Slutningen af 60erne, og at Kampen om Næringsloven og denne Lovs Følger ligeledes faar et Kapitel for sig. Men i øvrigt er hele dette Tidsrum Arbejdervennernes Tidsrum. Og man faar et falsk Indtryk,

BOGANMELDELSER

Henry Bruun: DEN FAGLIGE ARBEJDERBEVÆGELSE I DANMARK INDTIL AAR 1900. Første Del. Til ca. 1880. (Skrifter udgivet af Institutet for Hist. og Samfundsok. V). Kbh. 1938. 632 S.

Det er et stort og flittigt Samlearbejde, der ligger bag cand. mag. Henry Bruuns Bog. Og den bringer i Forhold til tidligere Fremstillinger af Arbejderbevægelsens og specielt Fagforeningernes Historie et stort nyt Stof. Naar denne Bog maaske alligevel ikke vil faa den, der har skrevet mere kortfattede Oversigter over Udviklingen paa dette Omraade, til at ændre sin Fremstilling i højere Grad, beror det paa, at Forfatteren allerede tidligere, i »Stof og Studier til de faglige Byorganisationers Historie i Danmark fra 1864 til ca. 1900« (i Skrifter udg. af Inst. for Hist. og Samfundsok. II 1931) har indført nogle af de væsentlige nye Synspunkter og Kendsgerninger, som udfylder og korrigerer, hvad der tidligere, navnlig fra socialdemokratisk Side, var fremkommet. Men den nu foreliggende Bog er ikke blot den mere afrundede Skildring af Forholdene; den giver ogsaa den, der vil have grundig Besked, langt mere, og navnlig føjer den til »Stof og Studier«, som væsentlig kun omtalte københavnske Forhold, en indgaaende Fremstilling af den faglige Arbejderbevægelse i Provinsen.

Det foreliggende Bind samler sig fortrinsvis om Halvfjerdserne, mens Tiden fra 1880 op til Septemberforliget senere skal følge. Forud for Omtalen af Halvfjerdsernes Fagbevægelse gaar dog en indledende Del (S. 9—154): »Den faglige Arbejderbevægelses Forudsætninger«. Heraf handler langt den største Part om hjemlige Forudsætninger, medens der til Slut er et Par Ark om fremmede Forbilleder. Med Hensyn til de hjemlige Forudsætninger gaar Fremstillingen helt tilbage til den ældre Lavshistorie, men samler sig derefter særlig om Svendeuroligheder i det 18. Aarhundrede, Forordningen af 21. Marts 1800 og Lavs- og Arbejderforhold op til 1848 for saa i en endnu bredere Skildring at omtale de forskellige Tilløb til en ny Tid fra 1848 til 1871.

Hele denne Fremstilling af Forhistorien gør ikke i saa høj Grad som Hoveddelen om Halvfjerdserne Krav paa at være selvstændig, hvad der dog ikke udelukker, at den paa flere Punkter bringer mindre kendt Stof: eksempelvis kan nævnes Fremdragelsen af Præsten Vilhelm Muncks Skrift »Om Fattigdommen i København« (S. 122 f.). Ordningen og Inddelingen af Tidsrummet 1848—71 er dog noget uheldig, tildels vildledende. Det er rimeligt, at der i særlige Kapitler fortælles om de to Strejkebevægelser 1848—51 og i Slutningen af 60erne, og at Kampen om Næringsloven og denne Lovs Følger ligeledes faar et Kapitel for sig. Men i øvrigt er hele dette Tidsrum Arbejdervennernes Tidsrum. Og man faar et falsk Indtryk,

naar Tiden op til 1853 kun behandles og betegnes som Lundes og Dreiers Tid. Væsentlige Træk i Billedet i disse Aar er ogsaa de første Boligforeninger, der her henlægges til Kapitlet »60ernes Arbejderforeninger«. Den første Forening for Arbejderboliger, som bl. a. Overpræsident Lange, Lægerne Emil Hornemann og Emil Fenger og Præsten Visby stod bagved, henlægges ved en Fejl, antagelig en Trykfejl, til 1860 (Opraabet stod i Fædrelandet for 31. Dec. 1850). Lægeforeningen stiftedes som bekendt i Anledning af Koleraen 1853 og aabnede sine første Boliger paa Østerbro 1854. Heller ikke Tiden mellem 1853 og 1860 er, som man her kan faa Indtryk af, udelukkende Rimestads Periode. Der gøres bl. a. et Par Forsøg paa at organisere Arbejdsanvisningen, saaledes ved en Forening af 1859, der bestod i 3 Aar. Inddelingen er altsaa ikke klart gennemført hverken efter systematiske eller kronologiske Linier.

Under »Fremmede Forbilleder« omtales kort Fagforeningsbevægelsen i England, Frankrig og Tyskland, og i umiddelbar Fortsættelse heraf skildres de første Tilløb til Fagforeninger herhjemme fra Midten af 60erne, navnlig »Typografisk Forening« af 1869. Det kan naturligvis ikke bebrejdes en Historiker, at han ikke i synderlig Grad indlader sig paa Fagforeningernes Teori. Men da Forfatteren dog i et senere Afsnit er stærkt inde paa en systematisk Behandling af adskillige Fænomener, der er forbundet med Fagbevægelsen, kunde han maaske nok paa dette Punkt være gaaet lidt ind paa det Hovedspørgsmaal, hvad en Fagforening er. Han siger (S. 140), at det næsten er en Smagssag, om man vil betragte »Typografisk Forening« i dens oprindelige Skikkelse som en Fagforening. Men som Grund til sin Tvivl angiver han kun, at Fagforeningens Program er saa maadeholdent og forsigtigt. Man vilde her hellere konfronteres med en Definition af en Fagforening, f. Eks. den, som Webberne giver i Begyndelsen af deres Bog om de engelske Fagforeninger, en Bog, som Forfatteren ellers citerer adskillige Steder.

Hovedsagen er dog Behandlingen af Halvfjerdserne. Her har vi faaet en saa fyldig og grundig Fremstilling, at Bogen maa blive Hovedkilden til al senere Skildring af den faglige Arbejderbevægelse i dette Tidsrum. Denne Bogens Hoveddel (S. 155—572) falder atter i fire Afsnit, hvoraf de to første er den fremadskridende Fortælling, henholdsvis for Københavns og Provinsens Vedkommende, mens det tredje handler om Fagbevægelsens Modstandere og det fjerde efter en systematisk Ordning om Forfatning og Virkeformer.

Den udførlige Fremstilling af de københavnske Fagforeningers Udvikling i dette Tiaar (S. 157—291) virker maaske ved første Gennemlæsning noget overvældende med sine mange Enkeltheder, men ved fornyet Gennemgang vil man faa fat paa Hovedbevægelsen og vil tydeligt fornemme Halvfjerdsernes Rytme baade paa dette særlige Omraade og i Almindelighed. Inddelingen i Kapitler er ganske vist foretaget efter rent personlige Forhold: Pios og hans to Fællers første Optræden til Foraaret 1872, Førernes Fængslingstid 1872—75, hvor hurtigt vekslende Ledere søgte at føre Bevægelsen videre, Pios anden Regeringstid 1875—77 og endelig Tiden efter Pios og Geleffs Flugt til Amerika, da et nyt Triumvirat, udgaaet af Arbejdernes egne Rækker: Hørdum, P. Holm og C. C. Andersen tager Styret. Men inden for hvert af disse Tidsrum falder ogsaa en af Fagbevægelsens Faser: først Ny-

bruddet med Internationales Sektioner, Strejkeuro og Lønbevægelser 1871—72, dernæst i Juni 1873 til Januar 1874 Oprettelsen af en Mængde selvstændige Fagforeninger, der nu ogsaa anvender dette Navn, derefter i 1875—76 Højdepunktet i Tiaarets Arbejderbevægelse med Gimlekongressen 1876 og endelig Opløsningen i de sidste Aar med den store Arbejdsløshed. Desuden holdes vi stadig underrettede om Brydningen mellem de nye Organisationer under socialistisk Paavirkning og de konservativt indstillede, hvor Lavstraditionen gør sig gældende.

Ogsaa for Provinsbyernes Vedkommende (S. 292—366) har Forfatteren stræbt efter at give et nogenlunde sammenhængende Billede, men bortset fra at mange Byer endnu staar uden for Bevægelsen, er Oplysningerne for de øvrige af en mere sporadisk Karakter end for København. Man skelner dog tydeligt blandt de større Byer to forskellige Typer: en Type, særlig repræsenteret ved Aarhus, Horsens og Fredericia, hvor man er tidligt og stærkt med i det nye Røre, og en anden, hvorpaa Odense og Randers er Eksempler, der er mere konservativt præget, og som foreløbig mest staar i Arbejdervennernes og de oplysende Arbejderforeningers Tegn, selv om der ogsaa finder Fagforeningsdannelse Sted. Det sidste Kapitel i dette Afsnit er hovedsagelig viet Omtalen af Halvfjerdsernes Fagforbund, der opstod i en Række af Fag midt i Tiaaret for atter at forsvinde i Slutningen og først genopstaa i livskraftig Skikkelse midt i Firserne.

Hoveddelens tredie Afsnit (S. 367—408) behandler under den noget misvisende Overskrift »Fagbevægelsens Modstandere« Fagforeningernes Forhold til forskellige andre Samfundsfaktorer. Først til Stat og Kommune, i hvilken Sammenhæng Overskriftens Betegnelse »Modstandere« i hvert Fald ikke passer, eftersom Forfatteren netop rigtigt paaviser, at Lovgivningsmagten og de offentlige Myndigheder her i Landet i Modsætning til mange andre Lande ikke lagde Fagforeningerne som saadanne Hindringer i Vejen; kun over for Socialismen reagerede man. Heller ikke den offentlige Mening, som behandles i dette Afsnits tredie Kapitel, kan med Rette betegnes som Modstander, eftersom det netop dokumenteres, at med ganske enkelte Undtagelser Pressen og andre Organer for den offentlige Mening stillede sig velvilligt eller neutralt over for Arbejdernes faglige Bestræbelser. Derimod kan Afsnittets Overskrift anvendes paa det midterste Kapitel om Arbejdsgiverne, der ikke blot viste deres Modstand ved at danne de første Arbejdsgiversammenslutninger i Midten af Tiaaret, men ved Forfølgelse af Arbejdernes faglige Tillidsmænd, Bekæmpelse af Organisationsretten o. s. v., hvorpaa der anføres en Række Eksempler. Her behandles dog ogsaa de første famlende Forsøg paa at ordne Konflikter ved Voldgift og lignende.

Hoveddelens fjerde Afsnit (S. 409—572) »Forfatning og Virkeformer« er af mere systematisk Art og minder paa mange Punkter om sidste Del af Webbernes Værk om de engelske Fagforeninger, »Industrial Democracy«. Maaske burde dette Afsnit være gemt, til den rent historiske Fremstilling var ført op til 1899. Man udsættes nu for Gentagelser. Dog har 70erne deres ejendommelige Fænomener, som man ikke vil træffe igen senere, saaledes de med Fagforeningerne stærkt forbundne Produktionsforeninger, hvis Opstaaen, Organisation og Opløsning behandles i et Kapitel for sig. Ellers lægger man i dette Afsnit maaske især Mærke til den udførlige Behandling af Strejkerne, baade deres Teori og deres Praksis i organisatorisk og øko-

nomisk Henseende. Men ogsaa de fleste andre Sider af Fagforeningslivet faar en med mange Citater dokumenteret Fremstilling.

Hvad der imidlertid ikke mindst gør Bogen til det Værk, man for Fremtiden kan slaa op i, er de udførlige Registre bag i Bogen og forskellige Bilag, af hvilke der særlig er Grund til at gøre opmærksom paa en Fortegnelse over Arbejderorganisationer i Provinsbyerne 1871—79 (for Københavns Vedkommende fandtes en udførlig Fortegnelse allerede i »Stof og Studier«) og en Fortegnelse over Halvfjerdsernes Arbejdskampe; selv om maaske endnu nogle ubetydelige Konflikter er sluppet gennem Maskerne, er det dog betegnende for Eftersøgningens Grundighed, at medens Dr. Edvard Mackeprang i sin »Strejker og Lockouter i Danmark« (Arbejdsgiveren 1909), der for sin Tid var fortjenstfuld, havde opsporet 164 Arbejdskonflikter i 1871—79, har Henry Bruun ikke mindre end 259 foruden nogle skaanske Konflikter.

Alt i alt er der nu gennem Institutet for Historie og Samfundsøkonomi skabt (eller vil blive skabt) en Klarhed over Danmarks sociale Historie i Slutningen af det nittende Aarhundrede, som stiller Historikeren saa vel som den interesserede Lægmand paa en helt anden Basis end blot for 10 Aar siden. Henry Bruuns Værk følger sig som en smuk Sten ind i denne Bygning.
Even Marstrand.

Ingvar Svennilson: EKONOMISK PLANERING. Teoretiska Studier. Uppsala 1938.

I de senere Aar har man Gang paa Gang set en levende Vekselvirkning mellem de yngre svenske Forskere, saaledes at de i snævert Samarbejde behandler forskellige Sider af det økonomiske Liv. Svennilson sætter sig i nærværende Arbejde til Opgave »utifrån en med forllopsanalysen samordnad frågeställning utforma ett teoretiskt schema för tolkning av företagshandlingar«. Udgangspunktet er saaledes Teorien og for at faa det fulde Udbytte af Læsningen, burde man kende den tidligere teoretiske Diskussion indenfor den saakaldte Stockholmerskole og dennes Terminologi. Denne Grundbetragtning er paa den ene Side en Styrke for den videnskabelige Sammenhæng og paa den anden Side en Svaghed for Forholdet mellem Teorien og den empiriske Forskning, hvor Iagttagelsen spiller en langt større Rolle end der kan tildeles den i et Arbejde som Svennilsons.

Fremstillingen bestaar af tre Dele, hvoraf den første handler om de økonomiske Handlinger som realiserede Planer for Fremtiden, og den Udbygning af det økonomiske Tankesystem, som denne Betragtning nødvendig gør; i anden Afdeling samles Diskussionen om Valget af Planer under forskellige Forudsætninger og i tredje Afdeling behandles Planlægningsproblemer ved specielle Virksomhedsformer og da særlig den privatkapitalistiske. Saa vidt jeg kan se, er det lykkedes Forfatteren i nærværende Afhandling at skabe en værdifuld og lærerig Tilbygning til tidligere svenske Teorier; en Mængde Figurer gør Tilegnelsen af de mange til Tider maaske noget fremmede Begreber og Funktioner lettere.

Min principielle Indvending mod Arbejdet er, at det i for høj Grad arbejder med kontinuerlige Funktioner; den økonomiske Virkelighed, som det jo dog er Formaalet at belyse, er langt mere diskontinuerlig end man gennem Læsningen faar Opfattelsen af. Vil man vælge en matematisk Fremstillingsform, vil det efter min Opfattelse være mere realistisk at anlægge en kvante-